

University of Groningen

New Halos, a Hellenistic Town in Thessalía, Greece

Reinders, Hendrik Reinder

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1988

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Reinders, H. R. (1988). *New Halos, a Hellenistic Town in Thessalía, Greece*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Nieuw Halos, een Hellenistische Stad in Thessalía, Griekenland

De ommuring van Nieuw Halos vormde volgens Stählin (1924, 178-179) een rechthoek, hetgeen voor hem en Kirsten (1964, 899-900) aanleiding was om Halos te vergelijken met Nikaia. Nikaia had een vierkant grondplan (Strabon 12.4.7), terwijl de vier poorten van de stad in het verlengde van de elkaar loodrecht kruisende hoofdstraten lagen. De vraag of de layout van Halos vergelijkbaar was met Nikaia stond bij het onderzoek centraal, met name omdat de axiale symmetrie van het grondplan van Nikaia als een uitzonderlijk verschijnsel in de Griekse stadsplanning wordt beschouwd. Verder is een antwoord gezocht op de vraag door wie en wanneer Nieuw Halos is gesticht, wat de omvang van de *polis* was en waar in dit gebied bewoning is geweest in de voorgaande en de opvolgende periodes.

Ter vergelijking van Halos met andere Griekse steden zijn in eerste instantie alle oppervlakteresten van de ommuring en de fundamenteën van het bebouwde oppervlak gekarteerd. Op een aantal plaatsen is het muurwerk schoongemaakt om de plattegrond aan te vullen en de constructie te bestuderen, terwijl op kleine schaal opgravingen zijn verricht om gegevens over de stratigrafie en de chronologie te verkrijgen. Voor een juist inzicht in de ligging van Halos is ten slotte onderzoek uitgevoerd in het gebied tussen de stad en de zee en zijn verkenningen verricht in de naaste omgeving van de stad.

De resten van de stad Halos in Achaia Phthiotis liggen op een 1 km brede strook pleistocene grond op de overgang van de vlakte van Almirós naar de vlakte van Soúрпи, tussen een uitloper van het 'Othris gebergte en een drooggelegd moeras dat aan de Pagasitische Golf grenst. Aan het einde van het Pleistoceen lag de kustlijn enige kilometers ten oosten van de huidige kustlijn, maar door de zeespiegelstijging kwam de inham, waar thans het moeras ligt, onder water. Vanaf 7.000 BP raakte de inham gevuld met mariene sedimenten en vormde zich langs de oostzijde een *spit*, toen de zeespiegelstijging omstreeks 5.000 BP verminderde. Door de uitbreiding van de *spit* in zuidoostelijke richting werd de invloed van de zee in de achterliggende lagune minder en ontstond langzamerhand een zout moeras, doorsneden door een aantal stroompjes die aan de noord- en westrand ontsprongen. De situering van Nieuw Halos was zodanig dat de stad de kustroute van Larisa naar Lamia, tussen het 'Othris gebergte en het zoutmoeras, geheel blokkeerde.

Het tracé van de ommuring van de benedenstad vormde een vierhoek, waarbij de west- en de oostmuur evenwijdig liepen, terwijl de noord- en zuidmuur in oostelijke richting iets divergeerden. Twee muren liepen vanaf de westmuur van de benedenstad heuvelopwaarts en kwamen samen op een hoogte van 185 m, waar een kleine driehoekige akropolis lag. De muur had een breedte van gemiddeld 2,85 m en was opgebouwd uit twee schalen van trapezoidale blokken met een vulling van stenen en grond. De totale lengte van de ommuring bedroeg ongeveer 4,5 km. De muur was versterkt met in totaal 117 torens, waarvan de afmetingen in de benedenstad gemiddeld 6,75 × 6,35 m waren. Vermoedelijk was de muur geheel opgebouwd uit kalksteenblokken die afkomstig waren uit een centrale groeve, ten westen van de benedenstad en uit groeven langs de muren.

Bij het bepalen van het tracé van de ommuring heeft men gebruik gemaakt van de voordelen van het terrein, met name het dal van de Amphrysos langs de noordmuur en het

zoutmoeras langs de oostmuur, terwijl een dominerende hoogte ten westen van de stad binnen de ommuring is gebracht.

De verbinding tussen de twee vlaktes liep van de Kefálosis bron in de vlakte van Almirós naar de Noordwestpoort en vervolgens door de stad naar de Zuidoostpoort, die toegang gaf tot de vlakte van Soúrpi. De beide hoofdboorten waren van het *courtyard type* en hadden aan de frontzijde twee rechthoekige torens. De doorgang bestond uit twee binnenwaarts gerichte muren met twee paar dwarsmuren die de poortdoorgang versmalden tot ongeveer 3,5 m. De hoofdboorten lagen in het verlengde van de *Avenues A* en *D*, die onderling waren verbonden door de *Main Avenue*. Vermoedelijk hebben in het verlengde van de overige *Avenues* kleine poorten gelegen. Eén van deze poorten, in de zuidmuur, had een breedte van 1,65-1,85 m. Ook in de noordmuur van de Akropolis is een poort aangetroffen, waarvan de drempelstenen met de uitsparingen voor de deurposten en de deurspillen nog aanwezig waren. De doorgang van deze poort was 2,5 m breed.

Het stratenstelsel bestond uit een *Main Avenue*, 9,11 m breed, die een hoek van ongeveer 60° met het noorden maakte en het bebouwde oppervlak in twee gelijke delen verdeelde. Loodrecht op de *Main Avenue* zijn de *Avenues A*, *B*, *C* en *D*, met een breedte van 6,5 en 7,5 m uitgezet, die het bebouwde oppervlak van 41 ha in acht wijken verdeelden. Evenwijdig aan de *Main Avenue* liepen veertien straten met een breedte van ongeveer 5,5 m die de wijken opdeelden in huizenblokken. De huizenblokken hadden alle dezelfde breedte, maar verschilden in lengte. De blokken zijn op hun beurt opgedeeld in een wisselend aantal percelen. In de benedenstad zullen ongeveer 1440 percelen met woonhuizen en werkruimtes zijn geweest, zodat bij een gemiddelde van 6 personen per perceel de stad bij benadering 8.000-9.000 inwoners heeft gehad. Voor de layout is men waarschijnlijk uitgegaan van de volgende afmetingen: breedte bebouwd oppervlak 1.900 voet, breedte straten 20 voet, breedte huizenblokken 100 voet en lengte huizenblokken in het centrum 600 en 700 voet.

Met uitzondering van een mogelijke Agora met openbare gebouwen, ter plaatse van een verbreed gedeelte van de *Main Avenue*, zijn in de benedenstad alleen fundamenten van huizen gevonden. Een deel van de openbare gebouwen lag mogelijk op de heuvel ten westen van de benedenstad, waar de fundamenten van zestien gebouwen zijn opgemeten. Bij het onderzoek van een woonhuis in de benedenstad is slechts één bewoningslaag aangetroffen. De artefacten wijzen op een korte bewoningsduur in de eerste helft van de 3e eeuw v. Chr. Kort na 265 v. Chr. is het huis waarschijnlijk reeds verlaten. Mallen en terracottas maakten duidelijk dat een deel van het perceel in gebruik was als werkplaats voor een Koroplast. Op grond van het aantal complete voorwerpen bestaat het vermoeden dat het huis en misschien een deel van de stad, vrij plotseling is verlaten, mogelijk vanwege een aardbeving. Eén van de gebouwen op de heuvel bleek een grafgebouw te zijn, opgedeeld in vier ruimtes. In één van de achterste ruimtes waren twee graven geplaatst, terwijl in de andere ruimte wijgeschenken zijn gevonden. Enige munten wijzen op het gebruik van het gebouw omstreeks 300 v. Chr.

De *polis* Halos omvatte een gebied van naar schatting 500 km², ten dele gelegen in de vlaktes van Almirós en Soúrpi, en voor het grootste gedeelte in het bergland van de

Othris. In dit gebied 5e millennium tot de 1e zijn onderzocht, uit de woonheuvel, de Magoí in ieder geval bewoond van de woonheuvel, de vermoeden dat daar O door Parmenion, de v

Nieuw Halos moet e stichting en de naam v aannemelijk dat de st tegen Kassandros in namelijk niet vermeld Kassandros van een g v. Chr. nog niet bestor al dan niet in samenha overigens met de politi vrije Griekse steden z waardevol steunpunt v geroepen, met zijn leg

Aangezien Demetri leveren, is het niet uitg geweest. Een stichtin dergelijk steunpunt ge van Makedonia was Makedonisch steunpu liggen op geringe afst nieuwe steden zijn in de stad Demetrias wa Halos wordt nog wel de schaduw van de overigens geen artefa

Het tracé van de o essentiële verschillen stadsplanning in de 5 dat de wijze waarop Griekse steden steun *promontory*. Ten tw bebouwde oppervlak hoofdstraten, ongebl vlak in huizenblokk afmetingen, maar in lijk zijn. Verder lage steden. Ten vierde v

westen van de stad
in de vlakte van
Zuidoostpoort, die
het *courtyard type*
bestond uit twee
organg versmalden
venues A en D, die
in het verlengde
de zuidmuur, had
polis is een poort
deurposten en de
m breed.

noek van ongeveer
ke delen verdeelde.
breedte van 6,5 en
wijken verdeelden.
an ongeveer 5,5 m
de dezelfde breedte,
in een wisselend
et woonhuizen en
perceel de stad bij
en waarschijnlijk
900 voet, breedte
en in het centrum

er plaatse van een
fundamenten van
pp de heuvel ten
zijn opgemeten.
n bewoningslaag
erste helft van de
laten. Mallen en
as als werkplaats
at het vermoeden
ogelijk vanwege
gebouw te zijn,
graven geplaatst,
n wijzen op het

le gelegen in de
bergland van de

Othris. In dit gebied zijn woonheuvels bekend, waarop bewoning is geweest van het 5e millennium tot de Bronstijd, terwijl ten noorden van Halos *cist tombs* en grafheuvels zijn onderzocht, uit de periode tussen de 10e en 7e eeuw v. Chr. Op de *spit* lag een grote woonheuvel, de Magoúla Plataniótiki, met afmetingen van 450 × 350 m. De *magoula* was in ieder geval bewoond in Klassieke en Hellenistische tijd. Op grond van de afmetingen van de woonheuvel, de ligging aan de kust en een passage bij Demosthenes bestaat het vermoeden dat daar Oud Halos heeft gelegen, de stad die in 346 v. Chr. na een belegering door Parmenion, de veldheer van Philippos II, werd verwoest.

Nieuw Halos moet enige tijd later zijn hersticht. Een sluitend bewijs voor het jaar van de stichting en de naam van de stichter is op het moment niet te leveren. Het is echter zeer aannemelijk dat de stichting samenhangt met het optreden van Demetrios Poliorketes tegen Kassandros in Thessalia in 302 v. Chr. Halos wordt door Diodoros Sikoulos namelijk niet vermeld als één van de steden die door Demetrios werd veroverd of door Kassandros van een garnizoen is voorzien; een indirecte aanwijzing dat de stad in 302 v. Chr. nog niet bestond. De herstichting van Halos door of door toedoen van Demetrios, al dan niet in samenhang met de stichting van een bond van steden van Achaia, strookte overigens met de politiek van Demetrios, evenals zijn vader Antigonos een voorvechter van vrije Griekse steden zonder garnizoenen. Door de strategische ligging zou de stad een waardevol steunpunt voor Demetrios kunnen zijn geweest, toen hij, door zijn vader te hulp geroepen, met zijn leger overstak naar Asia.

Aangezien Demetrios en Kassandros enige tijd tegenover elkaar lagen zonder slag te leveren, is het niet uitgesloten dat Demetrios' legerkamp de oorsprong van de stad Halos is geweest. Een stichting in latere tijd is onwaarschijnlijk, omdat Kassandros aan een dergelijk steunpunt geen behoefte had, terwijl Demetrios, nadat hij in 294 v. Chr. koning van Makedonia was geworden, kort voor 288 v. Chr. de stad Demetrias als een Makedonisch steunpunt in Thessalia heeft gesticht. Halos, Demetrias en de stad Goritsa liggen op geringe afstand van elkaar langs de rand van de Pagasitische Golf. Deze drie nieuwe steden zijn in een betrekkelijk korte periode voor en na 300 v. Chr. gesticht. Alleen de stad Demetrias was van blijvende betekenis voor de Makedonische invloed in Thessalia. Halos wordt nog wel in inscripties uit de 2e eeuw v. Chr. genoemd, maar stond toen al in de schaduw van de nabuurstad Phthiotisch Thebai. Tot nu toe zijn in Nieuw Halos overigens geen artefakten gevonden die op bewoning in de 2e eeuw v. Chr. wijzen.

Het tracé van de ommuring van Halos en de layout van het bebouwde oppervlak laten essentiële verschillen zien ten opzichte van enige algemene kenmerken van de Griekse stadsplanning in de 5e en de 4e eeuw v. Chr. en in Hellenistische tijd. In de eerste plaats is dat de wijze waarop de stad de overgang tussen twee vlaktes blokkeert, terwijl de meeste Griekse steden steunden op een natuurlijke verdedigingslijn, zoals een heuveltop of een *promontory*. Ten tweede bestaat er in Halos een relatie tussen de ommuring en het bebouwde oppervlak, hetgeen evenals de plaatsing van poorten in het verlengde van de hoofdstraten, ongebruikelijk is. Een derde punt is de opdeling van het bebouwde oppervlak in huizenblokken: in het algemeen zijn dat huizenblokken van gelijke vorm en afmetingen, maar in Halos verschillend, terwijl ook langgerekte huizenblokken ongebruikelijk zijn. Verder lagen de blokken in Halos *per scamna* en niet *per strigas*, zoals in andere steden. Ten vierde vertoont de layout van Halos in zekere mate axiale symmetrie die in de

Griekse stadsplanning juist vermeden werd. Ten slotte bestaat het vermoeden dat er een scheiding bestond: woonhuizen in de benedenstad en een deel van de openbare gebouwen op de heuvel, terwijl bij de meeste Griekse steden de openbare gebouwen integrerende delen van de layout vormden.

De layout van Halos vertoont daarentegen wel overeenkomst met hetgeen bekend is over de steden Nikaia, gesticht in 316 v. Chr. en Dion, dat uit de tweede helft van de 4e eeuw v. Chr. dateert. Van Nikaia bestaat alleen een beschrijving door Strabon, terwijl Dion slechts ten dele onderzocht is, mede als gevolg van overbouwing in Romeinse tijd, toen ook een groot aantal gebouwen tot stand kwam buiten de oorspronkelijke Makedonische ommuring. Ondanks de schaarse gegevens kunnen we bij deze steden een aantal gezamenlijke kenmerken onderscheiden, zoals: ligging op vlak terrein, vierkante of rechthoekige ommuring, relatie tussen ommuring en bebouwd oppervlak, poorten in het verlengde van de hoofdstraten en axiale symmetrie. Halos en Dion sluiten aan bij het *tetragonon schema* van Nikaia, dat derhalve niet zo uitzonderlijk is als wel wordt verondersteld. De verschillen ten opzichte van de Griekse stadsplanning in de 5e en de 4e eeuw v. Chr. springen duidelijk in het oog. In hoeverre het *tetragonon schema* ook een vreemd element in de Hellenistische stadsplanning vormt, is onduidelijk. Daarvoor is over de nieuwe stichtingen in Hellenistische tijd te weinig bekend.

REFERENCES

- ANDEL, T.H. VAN, & J. Late Paleolithic and M
Greece and the Aegea
chaeology 9, 445-454.
- D'ANVILLE, 1762. *Graec*
geographicum.
- D'ANVILLE. *Atlas Antiqu*
Nürnberg.
- AVRAMEA, A.P., 1974.
mechri tou 1204, Athe
- BABELON, E., 1901-1932
Grecques et Romaines
- BAKALAKIS, G., 1964. An
Chronika 344-8.
- BAEDEKER, 1910. *Grèce, I*
- BAKHUIZEN, S.C., 1972a.
of Goritsa, the milita
nian kings near Dem
5.3, 485-495.
- BAKHUIZEN, S.C., 1972b.
ADelt 27: Chronika
- BAKHUIZEN, S.C., et al.
survey, *ADelt* 29: Ch
- BAKHUIZEN, S.C., 1986.
Goritsa et l'artillerie
& H. Tréziny (eds.
l'histoire du monde g
- BALTATZI, G.M., 1911.
datou, *JIAN* 13, 271
- BEAZLEY, G.M., 1963.
Painters (2 Vols., Se
- BESQUES, S., 1972. *Cata*
et reliefs en terre-c
romains (3, époques
Grèce et Asie Mine
- BEYER, J., V. VON GR
Grabungen am An
1970, in: Demetrias
Forschungen in The
- BLUM, I., 1982. Die Ste
AAA 15, 159-172.